

Міністерство освіти і науки України  
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка  
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи  
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота  
магістра  
з теми: **"РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ  
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДИСТГРАФІЄЮ"**

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL3-M22z  
ОП Спеціальна освіта (Логопедія)  
спеціальності 016 Спеціальна освіта  
спеціалізації 016.01 Логопедія  
**Віталіна ПОБЕРЕЖНИК**

Керівник:  
**Людмила ЛІСОВА,**  
кандидат педагогічних наук,  
старший викладач

Рецензент:  
**Олег ОПАЛЮК,**  
кандидат педагогічних наук, доцент  
кафедри психолого-медико-педагогічних  
основ корекційної роботи

Кам'янець-Подільський – 2023

## ЗМІСТ

<b>ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....</b>	<b>3</b>
<b>ВСТУП.....</b>	<b>4</b>
<b>РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ДИСГРАФІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....</b>	<b>7</b>
1.1. Когнітивні передумови успішності оволодіння письмом.....	7
1.2. Наукові погляди щодо проблеми дисграфії у молодших школярів.....	14
1.3. Особливості логопедичної роботи з корекції дисграфії у молодших школярів.....	23
<b>Висновки до розділу 1.....</b>	<b>29</b>
<b>РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ДИСГРАФІЄЮ.....</b>	<b>30</b>
2.1. Мета, завдання та методика констатувального експерименту.....	30
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	34
<b>Висновки до розділу 2.....</b>	<b>60</b>
<b>РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З КОРЕКЦІЇ ДИСГРАФІЇ З ВРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ДИСГРАФІЄЮ.....</b>	<b>62</b>
3.1. Напрямки логопедичної роботи з корекції дисграфії у молодших школярів.....	62
3.2. Аналіз результатів дослідження.....	76
<b>Висновки до розділу 3.....</b>	<b>83</b>
<b>ВИСНОВКИ.....</b>	<b>84</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....</b>	<b>87</b>
<b>ДОДАТКИ.....</b>	<b>101</b>

## **ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ**

**ВНД** — вища нервова діяльність

**ВПФ** — вищі психічні функції

**ЕЕГ** — електроенцефалографія

**ЗЗСО** — заклад загальної середньої освіти

**ЗНМ** — загальне недорозвинення мовлення

**ЛГНМ** — лексикограматичне недорозвинення мовлення

**ММД** — мінімальна мозкова дисфункція

**ФФНМ** — фонетико фонематичне недорозвинення мовлення

## ВСТУП

**Актуальність дослідження.** Порушення письма є найпоширенішим явищем у дітей молодшого шкільного віку. На сьогодні у вітчизняній логопедії висвітлено питання симптоматики, механізмів, структури дисграфії, розроблено як загальні методологічні підходи, так і напрямки, зміст та диференційовані методи корекції різних видів дисграфії. Дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців створюють ґрунтовну базу для формування у дітей із дисграфією навички письма: здійснено диференціацію порушень письма (А. Богуш, Е. Данілавичуте та ін.); проаналізовано загальні та специфічні особливості процесу діагностики та корекції писемного мовлення (І. Лазарева, М. Савченко, В. Тарасун та ін.); розроблено загальні методологічні підходи, напрями, зміст та диференційовані методики корекції різних форм дисграфії (Л. Бартенева; В. Ільяна та ін.); досліджено значення фонематичного компонента в системі передумов формування писемних навичок (Л. Коваль) [3; 8; 29; 33; 35; 44; 78; 83; 89].

Труднощі, пов'язані з оволодінням писемним мовленням, часто є причиною стійкої неуспішності, шкільної дезадаптації, відхилень у формуванні дитини. Специфічний розлад письма спричиняє труднощі в оволодінні орфографією, особливо при засвоєнні складних орфографічних правил [18].

У зв'язку з цим одним із актуальних завдань логопедії залишається пошук оптимальних шляхів корекції дисграфії.

Кількість досліджень, спрямованих на дослідження пізнавальної діяльності дітей із дисграфією та дислексією, порівняно невелика. Вони відзначається, що з цієї категорії учнів характерна виражена нерівномірність розвитку окремих сенсомоторних і інтелектуальних функцій, недостатня сформованість вищих психічних функцій, диспропорція у розвитку окремих психічних функцій. (А. Богуш, М. Савченко, В. Тарасун та ін). Проте

особливості пізнавальної сфери учнів із дисграфією досі недостатньо вивчені [8; 83; 89].

Таким чином, значимість цього питання для вдосконалення логопедичної роботи з корекції дисграфії та недостатня його вивченість визначають актуальність проблеми.

**Об'єкт дослідження** – процес корекції дисграфії у молодших школярів.

**Предмет дослідження** – система методичних засобів розвитку пізнавальної діяльності у процесі логопедичної роботи з корекції дисграфії у молодших школярів.

**Мета дослідження** – обґрунтування, розробка та апробація методики розвитку пізнавальної діяльності у молодших школярів з дисграфією.

Досягнення поставленої мети у процесі дослідження вирішувалися такі завдання:

1. На основі аналізу логопедичної, психологічної, нейропсихологічної та психолінгвістичної літератури визначити сучасні науково-теоретичні підходи до вивчення та корекції дисграфії у молодших школярів.

2. Розробити та теоретично обґрунтувати методику констатувального експерименту, спрямовану на дослідження особливостей пізнавальної діяльності школярів з дисграфією.

3. Визначити співвідношення рівнів сформованості пізнавальних процесів та порушень усного та писемного мовлення у дітей з дисграфією.

4. Розробити, теоретично обґрунтувати та апробувати напрямки логопедичної роботи з розвитку пізнавальної діяльності у процесі корекції дисграфії у молодших школярів.

У процесі дослідження було використано такі методи дослідження: організаційні (порівняльний, лонгітюдний, комплексний); емпіричні (спостереження, біографічний метод, психодіагностичний метод, аналіз процесів та продуктів діяльності); математико-статистичні; інтерпретаційні.

**Дослідно-експериментальна база:** Хотинський ліцей №5 – опорний заклад загальної середньої освіти Хотинської міської ради Дністровського району Чернівецької області; ОЗО "Клішковецький ЗЗСО І-ІІІ ст."

**Експериментальна вибірка:** в дослідженні брали участь 45 учнів з них 25 осіб – з дисграфією (характеристика стану мовленнєвого розвитку взята з логопедичних карток дітей) та 20 осіб – учні молодших класів з нормотиповим розвитком. Вік респондентів 8-9 років.

Основні етапи роботи.

1. Теоретичне вивчення проблеми, обґрунтування теми дослідження (жовтень – грудень 2022 року).

2. Розробка методики педагогічного експерименту та проведення констатувального етапу (січень 2023 року).

3. Проведення формувального етапу експерименту (жовтень 2022 року – травень 2023 року).

4. Проведення контрольного етапу, формулювання загальних висновків дослідження, оформлення роботи (травень – серпень 2023 року).

**Теоретичне значення:** узагальнено та структуровано накопичений теоретичний матеріал з проблеми дослідження.

**Практичне значення** даного дослідження полягає в тому, що у дослідженні представлено методику діагностики і корекції порушень пізнавальної діяльності молодших школярів з дисграфією. Матеріали дослідження можуть бути використані в практичній роботі вчителя, логопеда ЗЗСО та батьками, що виховують дітей з дисграфією.

**Апробація результатів дослідження.** Матеріали роботи висвітлені на звітній науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Основні теоретичні положення відображені в одноосібній публікації "Особливості пізнавальної діяльності у молодших школярів з дисграфією".

**Структура магістерської роботи.** Робота складається зі вступу, 3 розділів, списку використаних джерел, додатків.

## ВИСНОВКИ

Аналіз результатів проведеного дослідження дозволяє зробити такий загальний висновок.

До сьогодні існують різні погляди, пов'язані з визначенням, патогенезом, механізмами, симптоматикою дисграфії. Спеціально проведене дослідження особливостей пізнавальної діяльності дітей з дисграфією дозволяє розглядати це питання як актуальним. Дослідження особливостей пізнавальної діяльності у молодших школярів з дисграфією має важливе значення для підвищення ефективності логопедичної роботи з цією категорією дітей. Актуальною проблемою є розробка методики комплексного корекційного впливу з урахуванням особливостей пізнавальної діяльності цієї категорії дітей.

Зміст методики констатувального експерименту включав дослідження особливостей письма (орфографічні, дисграфічні) уваги, зорового гнозису у молодших школярів.

У рамках цього дослідження було виділено кілька груп молодших школярів з дисграфією в залежності від ступеня вираженості порушення письма: у 21% учнів було діагностовано складну дисграфію, у 29% дітей – легку дисграфію. Прояв дисграфії у цих групах були різними.

Порівняльне дослідження стану уваги, зорового сприймання у дітей зі складною та легкою дисграфією виявило нижчий рівень їх сформованості порівняно з учнями без порушення письма. Причому школярі з легкою дисграфією показали вищий результат, ніж зі складними порушеннями письма.

Найбільші відмінності між учнями з нормотиповим розвитком та дисграфією були відзначені при оцінці особливостей уваги. Порушення уваги виявлялося у його вузькому обсязі, низькій продуктивності, низькій здатності до розподілу, нестійкості уваги.

У процесі дослідження зорового гнозису у більшості дітей зі складною дисграфією було зафіксовано низький рівень поінформованості та понятійності, обмежений обсяг експресивного словника, порушення розуміння мовлення, що виявлялося у вербальних парафазіях, неточному розумінні та вживанні значень багатьох слів, невмінні використовувати добре знайомі слова у потрібний момент.

У багатьох учнів зі складною та легкою дисграфією виявилися несформовані різні складові довільного регулювання діяльністю. Так, діяльність учнів характеризувалась низьким темпом, недостатньою цілеспрямованістю, малою значимістю зразка дії. Багато дітей відчували труднощі утримання інструкції, потребували її детального пояснення та показі способу діяльності. У них були відзначені труднощі планування та контролю у процесі та за результатами діяльності, спрощення програми діяльності, невміння ефективно використовувати відведений для виконання завдання час, потребували допомоги.

При розробці та проведенні методики навчального експерименту корекційно-розвивальний вплив здійснювався диференційовано з урахуванням ступеня прояву порушення письма та виявлених особливостей пізнавальної діяльності учнів з дисграфією. Крім того, враховувалися особистісні особливості школярів: емоційний стан, рівень мотивації, ступінь усвідомлення своїх проблем та ставлення до них.

У змісті логопедичної роботи з корекції дисграфії у молодших школярів з урахуванням особливостей пізнавальної діяльності було виділено такі напрямки роботи: 1. формування навичок програмування, реалізації та контролю діяльності; 2. розвиток уваги; 4. формування розумових операцій; 5. корекція порушень мовленнєвого розвитку.

У процесі експериментального навчання реалізація цих напрямів здійснювалася комплексно та системно. На кожному із занять визначався комплекс завдань з корекції порушень мовленнєвих та немовленнєвих психічних функцій та розвитку не порушених пізнавальних процесів.



Завдання кожного логопедичного заняття проводились у вигляді комплексної роботи з формуванню кожної функції.

Позитивна динаміка в результаті корекційних занять, що виявилася у зменшенні кількості дисграфічних та орфографічних помилок, була відзначена як у контрольній, так і в експериментальній групах. Однак у експериментальних підгрупах вона виявилася найбільш високою.

Учні зі складною дисграфією показали найкращі результати проти школярами контрольної групи. Діти навчилися раціональніше організовувати свою діяльність: виділяти мету та завдання діяльності, утримувати програму діяльності відповідно до поставлених завдань, здійснювати контроль у процесі та за результатами діяльності, використовувати продуктивні способи діяльності. Для багатьох учнів експериментальних підгруп потрібно менше часу для виконання завдань, була характерна велика різниця тактики в процесі виконання завдання порівняно зі школярами контрольної групи.

Таким чином, аналіз результатів навчального експерименту показав обґрунтованість та ефективність логопедичної роботи з урахуванням особливостей пізнавальної діяльності молодших школярів з дисграфією.

Експериментальне навчання, спрямоване на формування вищих пізнавальних процесів у процесі корекції дисграфії, значно підвищило ефективність корекційно-логопедичної роботи.

При комплексному диференційованому підході до корекції порушень письма, спрямованому як на виправлення порушень мовлення так і на формування і розвитку психічних процесів учнів з дисграфією, досягається найкращий результат.

Проведене дослідження, незважаючи на його тематичну цілісність і логіко-змістову завершеність, усе ж виявляє низку проблем, що потребують детальнішого подальшого вивчення.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бар'єри в навчанні та участі дітей з когнітивними порушеннями: особливості розвитку дітей із ЗПР, РАС, ГРДУ. Л.І. Прохоренко, О.О. Бабяк, І.В. Недозим, Н.І. Баташева. Чернівці: «Букрек», 2018. 31 с
2. Бартенєва Л.І. Мовленнєва готовність семирічок із НЗНМ до засвоєння норм правопису. *Дефектологія*. 2000. № 1. С. 34-38.
3. Бартенєва Л.І. Передумови формування орфографічної навички у дітей дошкільного віку з НЗНМ. *Теорія і практика сучасної логопедії*: зб. наук. праць. Київ: Актуальна освіта, 2004. Вип. 1. URL: <http://wikipage.com.ua/1x9766.html>
4. Бачинська Н.Ю., Демченко О.В., та інші. Особливості синдрому помірних когнітивних порушень у хворих на гіпертонічну дисциркуляторну енцефалопатію та можливості корекції когнітивних змін препаратом. *Международный неврологический журнал*. 2012. № 1-2. С. 23-31.
5. Берник Т. Організація логопедичної допомоги дітям шкільного віку в системі спеціальної освіти. *Дефектологія*. 2006. № 1. С. 51-55.
6. Богущ А.М. Витоки переддошкільної освіти в педагогічному вимірі В. Сухомлинського: реалії і перспективи. *Педагогічний дискурс*: зб. науч. пр. Вип. 10. Хмельницький, 2011. С. 12-19.
7. Богущ А.М., Маліновська Н.В. Перші кроки грамоти: передшкільний вік: навч. посіб. К.: Видавничий дім «Слово», 2013. 424с.
8. Богущ А.М. Готуємо руку дитини до письма. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 160 с.
9. Боднар Н.М. Корекційна робота із запобігання дисграфії в дітей молодшого шкільного віку. *Педагогічний альманах*. Херсон, 2016. Вип.30. С. 17-22.
10. Бондар В.І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці: навч. Посібник. Київ: Наш час, 2005. 176 с.

11. Боряк О.В. Теорія і практика формування мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку: автореф. Дис. ... докт. Пед. Наук : 13.00.03; [наук. Консультант Шеремет Марія Купріянівна]; М-во освіти і науки України. Нац пед. Ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2019. 40 с.
12. Брушневська І.М. Механізми розвитку фонематичного компоненту мовленнєвої діяльності дітей за умов звичайного розвитку. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 70(1). С. 84-88.
13. Брянцева Г. Реалізація комп'ютерної підтримки інноваційних технологій корекції дисграфій. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2017. Vol. 5. № 4. С. 153-167.
14. Вавіна Л.С. Оптична дисграфія у дітей з порушенням зору: прояви, запобігання. *Український логопедичний вісник*. Київ, 2012. № 1 (3). С. 67-71
15. Волосюк А.А. Сучасні методи корекції усного та писемного мовлення молодших школярів під час корекційно-логопедичних занять: тематичний збірник праць. Упоряд. За заг. ред. гузь Н.Л. Рівне: РОШПО, 2014. 56 с.
16. Гаврилова Н.С. Психологічна характеристика дітей із загальним недорозвитком мовлення з ведучими порушеннями пам'яті. *Проблеми сучасної психології*. збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. Вип. 2. С.706-718.
17. Гаврилова Н.С. Психологічна характеристика дітей з ЗНМ порушенням пізнавальної сфери кінетичного типу. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету*. Серія соціально-педагогічна. за

- ред. О.В. Гаврилова, В.І.Співака. Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2008. Випуск 10. С.306-310.
18. Гаврилова Н.С. порушення фонологічного боку мовлення у дітей. *Монографія*. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс» 2011. 224 с
  19. Гаврилова Н.С. Методика корекції вад вимови фонем у дітей з дислалією, ринолалією та дизартрією. *Науковий часопис імені М.П. Драгоманова*. Серія 16. Корекційна педагогіка та соціальна психологія. Збірник наукових праць. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. № 12 С. 123-129.
  20. Гаврилова Н.С. Класифікація порушень мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія: соціально-педагогічна: у 2 ч.. за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2012. Вип. ІХХ, частина 2. С. 202-209.
  21. Гайденок Віталія. Розумні помічники: [Логопедичні заняття для старших дошкільнят]. *Дошкільне виховання*. 2006. №11. с. 29.
  22. Голуб Н.М. Корекція писемного мовлення в дітей молодшого шкільного віку: монографія. Харків: Майдан, 2014. 366с.
  23. Голуб Н.М. Науково-теоретичні засади досліджень писемного мовлення та його порушень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: збірник наукових праць. Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. Вип. 21. С. 54-62.
  24. Голуб Н.М. Особливості індивідуального підходу до учнів молодшого шкільного віку при корекції в них недоліків писемного мовлення. *Теорія та методика навчання та виховання: збірник наукових праць ХНПУ імені Г.С. Сковороди*. Харків, 2012 Вип.32. С. 22-33.
  25. Голуб Н.М. Труднощі формування навичок мовного аналізу та синтезу в молодших школярів з нормальним мовленнєвим розвитком та порушеннями мовлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка

- та спеціальна психологія: збірник наукових праць. Київ : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. Вип. 22. С. 41-44
26. Голуб Н.М. Дидактичний матеріал з корекції та розвитку писемного мовлення учнів молодшого шкільного віку: навчально-методичний посібник. Ч.1. Вид. 1-е. К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. 384 с.
27. Готовність дитини до навчання, упоряд. С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. К.: Мікрос-СВ. 2003. 215 с.
28. Грамота. Література і мовлення. Ред.-упорядник О.Г. Жукова. Х.: Ранок, 2009. 194 с.
29. Данілавичюте Е.А. Порухення письма в учнів II-IV класів з дитячим церебральним паралічем та шляхи їх корекції: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.03. К. 1997. 230 с.
30. Данілавичюте Е.А. Методика подолання фонемо-графічних відхилень у молодших школярів з ДЦП. Теорія і практика сучасної логопедії: зб. наук. праць. Київ : Актуальна освіта, 2018. Вип. 1. С. 99-134.
31. Державний стандарт початкової освіти. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України № 688 від 24.07.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF/para%205> (дата звернення 18.05.2022).
32. Донисенко П. Логопедичні ігри: Розвиток фонематичного слуху і правильної вимови. *Початкова освіта*. 2004. № 4. С. 5-6.
33. Ільяна В.М. Корекція дислексій в учнів молодших класів спеціальних шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2010. 245 с.
34. Карпенко В.В., Зелінська-Любченко К.О. Напрями логопедичної роботи з корекції дисграфії у молодших школярів. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*: збірник наукових статей. Суми, 2019. С. 71-73.

35. Коваль Л.В. Значення фонематичного компоненту в системі передумов формування писемних навичок у дітей з ДЦП. *Український логопедичний вісник: зб. наук. праць*. Київ: Актуальна освіта, 2010. Вип. 1. С. 39-42.
36. Коломієць Ю.В., Ніжинська О.В. Особливості порушень писемного мовлення у молодших школярів загальноосвітніх шкіл. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія: збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. Вип. 21. С. 118-123.
37. Колупаєва Алла Анатоліївна. Формування у першокласників з мовленнєвими вадами уявлень про фонетичну і графічну систему рідної мови: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 1998. 160 с
38. Кондратенко Л.О. Технологія попередження дисграфії. Київ. Главник. 2005. 96 с.
39. Конопляста С.Ю., Сак Т.Б. Логопсихологія: навч. посіб. за ред. М.К. Шеремет. К.: Знання. 2010. 293 с.
40. Корекція дизорфографій в учнів 5-6 класів з тяжкими порушення[ми] мовлення [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / Пригода Зоряна Степанівна ; Ін-т спец. педагогіки НАПН України. Київ, 2014. 19 с.
41. Корекція дисграфічних помилок англійського письма в учнів молодших класів [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.00; Білоцерк. нац. аграр. ун-т. К., 2010. 195 с.
42. Кузьмінська Є.О. Проблема підготовки розумово відсталих дітей до опанування грамоти в загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. Вип. 23. С. 137-140.
43. Лазарева І.А. Особливості логопедичної роботи з корекції проявів оптичної дисграфії у молодших школярів. *Вісник Луганського*

національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Логопедія. 2011. Вип. № 14 (225), Ч. II. С. 133-140.

44. Лазарєва І.А. Проблеми профілактики оптичної дисграфії у дітей в умовах загальноосвітнього навчального закладу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: наукове видання / М-во освіти і науки України. НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ: НПУ, 2008. Вип. 9: До 175- річчя НПУ імені М.П. Драгоманова. С. 65-68.
45. Ленів З.П., Сушко О.І. Практичні аспекти формування ручного праксису в дітей із порушеннями мовлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія: збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. Вип. 21. С. 156-160.
46. Лист МОН України «Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році» (31.08.2020 № 1/9-495) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-495729-20#Text> (дата звернення: 16.09.2022).
47. Логінова Е.А. Формування оптико-просторових уявлень у дітей зі стертою формою дизартрії. *Дефектологія*. Київ, 2000. № 1. С. 21-24.
48. Логопедія : підручник, за ред. М. К. Шеремет. Київ : Слово, 2014. 672 с.
49. Лурия. А.Р. Очерки психофизиологии письма. [Текст] / А.Р. Лурия. М., 1990. 496с.
50. Максимишина С.А. Логопедична робота з корекції оптичної дисграфії у молодших школярів. *Молодий вчений*. 2017. №22. С. 182-183.
51. Малярчук А.Я. Розвиток усного та писемного мовлення молодших школярів. Київ: Літера ЛТД, 2006. 336 с.
52. Мартиненко І.В. Логопсихологія: курс лекцій: навчальний посібник. 2 вид., виправл. і доповн. Київ : ДІА, 2016. 116 с.

53. Марченко І.С., Кобилякова Т. В. Профілактика оптичної дисграфії : навчально-методичний посібник. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 101 с.
54. Марченко І.С., Лужецька Г.М. Корекція уваги у першокласників із тяжкими порушеннями мовлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія: збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 17. С. 154-160.
55. Маслова Т.В., Найдьонова Н.А. Полодання дисграфії та дислексії в мінімальний термін на шкільному логопедичному пункті. *Таврійський вісник освіти*. 2014. №2. С. 155-163.
56. Мельніченко Т.В. Фонологічний компонент мовлення як складова частина успішного засвоєння учнями з ТПМ знань з української мови. *Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки: матеріали Всеукр. Наук.-практ. Конф. (20 квітня 2011р.)*. За заг. Ред. Огнев'юка В.О. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. С. 106-109
57. Методика навчання української мови в початковій школі: навч.-метод. Посіб. для студ. вищ. навч. закл., за наук. ред. М.С. Вашуленка. Київ: Літера ЛТД, 2010. 364с
58. Мілевська О.П. Вивчення лексико-семантичної трансформації у старших дошкільників. *Сучасний вимір психології та педагогіки: зб. за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, Україна, 24-25 травня 2019 р.)*. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. С.70-74.
59. Мілевська О.П. Особливості семантичної домінантисприймання слова у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 15 / за ред. В.В. Нечипоренко*. Кам'янець-Подільський: Видавець Панькова А.С., 2020. 85-92 с.



60. Мілевська О.П., Бомбик В.М. Фонологічна компетентність дошкільника у контексті логопедичної діагностики. The 12 th International scientific and practical conference “Modern directions of scientific research development”(May 18-20, 2022) VoScience Publisher, Chicago, USA. 2022. 930 p.
61. Момот Т.Л. Логопедичні зошити № 1, 2, 3 для розвитку усного і писемного мовлення. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2015. 48 с.
62. Наказ Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами (26.07.2018 № 814). Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 917 від 16.08.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814729-18> (дата звернення 20.12.2022).
63. Новак О.М. Психологічні аспекти писемного мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2011. Вип. 2. С. 184-193.
64. Орищук Т. Як запобігти дисграфії. *Дошкільне виховання*. 2006. № 5. с. 14-15.
65. Пахомова Н.Г. Діагностика мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі: навчально-методичний посібник. Полтава: АСМІ, 2008. 84 с.
66. Підручник для 2 класу: Українська мова. Захарійчук М.Д., Мовчун А.І. Київ: Грамота, 2013. 63 с.
67. Підручник для 2 класу: Українська мова. М.С. Вашуленко, С.Г. Дубовик. Київ: Освіта, 2013. 161 с.
68. Підручник для 3 класу: Українська мова. Захарійчук М.Д., Мовчун А.І. Київ : Грамота, 2013. 176 с.
69. Підручник для 3 класу: Українська мова. М.С. Вашуленко, О.І. Мельничайко, Н.А. Васильківська. Київ: Освіта, 2013. 192 с.
70. Пінчук Ю.В. Зміст спільної діяльності логопеда і психолога при подоланні дисграфії в учнів молодших класів загальноосвітньої школи.

- Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія: збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. №18. С.195-199*
71. Пічугіна Т.В. порушення письма у дітей з важкими мовленнєвими вадами. *Дефектологія*. 1998. № 2. С. 6-9.
72. Пічугіна Т.В. Рання діагностика дітей із дислексією та дисграфією (методичні рекомендації). *Дефектологія*. 1998. № 1. С. 6-12.
73. Пічугіна Т. порушення письма в дітей з важкими мовленнєвими вадами. *Дефектологія*. 1998. № 2. с. 6-9.
74. Пічугіна Тетяна Вікторівна. Педагогічна корекція дисграфії у слабозорих молодших школярів : автореф. Дис. ... канд. Пед. Наук : 13.00.03. Київ, 2001. 20 с. 139.
75. Положення про логопедичні пункти системи освіти : від 13 травня 1993 року : URL:: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0059-93> (дата звернення: 3.09.2022).
76. Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2011 року. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/872-2011> (дата звернення: 3.09.2022).
77. Потапенко О.М., Опанасюк І.С. Проблема «Прихованої ліворукості» та її роль у мовленнєвому розвитку дітей. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія: збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. Вип. 22. С. 206-210.*
78. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція мовлення» для 1-4 класів закладів загальної середньої освіти для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Укл. Трофименко Л.І., Ільяна В.М., Пригода З.С., Аркадьєва О.О., Грибань Г.В. Київ: Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2018. 89 с.

79. Прохоренко Л.І. Когнітивні порушення у дітей: аналіз проблеми. *Збірник матеріалів V Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології «Діти з особливими потребами в освітньому просторі»*, 10-11 жовтня 2019 року, Чернігів (Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка). Київ: Симоненко О.І., 2019. С. 22-25. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/717874>
80. Прохоренко Л.І. Психокорекція мотивації дітей із когнітивними порушеннями. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2019, № 2 (90). С.75-85.
81. Прохоренко Л.І., Бабяк О.О., Баташева Н.І., Душка А.Л., Недозим І.В., Омельченко І.М., Орлов О.В. Навчання дітей з порушеннями когнітивного розвитку в умовах компетентнісного підходу: навчально-методичний посібник, за ред. В.В.Засенко, Л.І.Прохоренко. Київ: Освіта. 2020. 435 с.
82. Рібцун Ю. Проведення ігор із дошкільниками – логопатами. *Дефектологія*. 2004. № 1. С. 45-47.
83. Савченко М.А. Вчимося говорити й читати. К. «Перун», 1998. 183 с.
84. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови у дітей. К.: Освіта, 1992. 138 с.
85. Соботович Є.Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. *Теорія і практика сучасної логопедії: збірник наукових праць*. Київ: Актуальна освіта. Вип 1. 2004. С.7-35.
86. Соботович Є.Ф., Тищенко В.В. Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з вадами інтелекту: програмно-методичний комплекс. Київ: Актуальна освіта, 2004. 144 с.
87. Стаднік С.М. Когнітивні розлади як мультидисциплінарна проблема. *Газета «Здоров'я України»*. Тематичний номер. 2015 . С. 39-40

88. Стрілецька С.В. Сучасні наукові підходи до вивчення дитячої дисграфії та класифікації її видів. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2010. № 42. С. 197-200
89. Тарасун В.В. Писемне мовлення: запобігання і корекція порушень: наук.-метод. посіб. Київ: МП Леся, 2007. 151 с.
90. Тарасун В.В. Нетрадиційний метод формування у дітей писемного мовлення: читання – з першого погляду. *Дефектологія*. 2000. № 4. С. 30-35.
91. Тарасун В.В. Нетрадиційний метод формування у дітей писемного мовлення: письмо – з одного розчерку. *Дефектологія*. 2002. № 2. С. 2-15.
92. Тенцер Л.В. Обґрунтування та зміст діагностичної методики дослідження навичок письма у молодших школярів із дисграфією. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія: збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, Київ, 2015. Вип. 29. С. 102-112.
93. Тищенко В.В. Фонематичні процеси в онтогенезі дитячого мовлення та методика діагностики їх порушень: методичні рекомендації. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 10. Корекційна педагогіка та соціальна психологія. Випуск 25: збірник наукових праць. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. С. 22-30.
94. Тищенко В.В. Логопедична тераностика: концепт нового напрямку діагностики та корекції мовленнєвих порушень. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць, за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Вип. VIII. В 2-х т., том 2. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори 2006, 2016. С. 234-239.
95. Ткач О.М. Базові категорії та властивості семантичного поля. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: збірник наукових праць, за ред. В.М. Синьова, О.В.Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2011. Вип. II. С. 193-209.

96. Ткач О.М. Особливості вивчення рівня сформованості складових семантичних полів слів. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць, за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Вип. VI. В 2-х т., том 2. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори 2006, 2015. С. 234-239.
97. Трофименко Л.І. Формування різних типів семантичних зв'язків між словами у дітей дошкільного віку із ЗНМ. *Дефектологія*. 2005. №4. С. 37-40.
98. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс. За ред. Є.Ф.Соботович. К.: "Актуальна освіта", 2007. 120с.
99. Трофименко Л.І. Засвоєння лексико-семантичних мовних явищ дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення. *Зб. наукових праць. Матеріали Міжнародної наукової конференції "Тенденції розвитку корекційної освіти в Україні"*. К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова. 2008. №11. С. 215-219.
100. Трофименко Л.І. Формування орієнтування на слово як одиницю мови у дошкільників із ЗНМ. *Дефектологія*. 2011. №4. С. 35-38.
101. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. Програмно-методичний комплекс. К.: ПП "Актуальна освіта", 2013. 108 с.
102. Цібій М. Подання дизграфії. *Початкова освіта*. 2002. №4. с. 7-10.
103. Чередніченко Н.В. Проблема надання допомоги дітям із порушенням писемного мовлення. *Вісник: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова*. Київ: НПУ, 2003. Вип. 6. С. 172-173.
104. Чередніченко Н.В. Вироблення орфографічної пильності в учнів молодших класів із важкими вадами мовлення. *Педагогіка та методики: спеціальні*. К.: НПУ імені М.П.Драгоманова. 2000. с. 49-55.

105. Чередніченко Н.В. Діагностика порушень писемного мовлення у дітей з вадами мовленнєвого розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Зб.наукових праць. К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2004. №1. С 163-171.
106. Чередніченко Н.В. Історичний аспект та сучасний стан проблеми порушень писемного мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*, Серія 19. корекційна педагогіка та психологія. Зб.наукових праць. К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. С. 216-227.
107. Чередніченко Н.В. Комплексний підхід у корекційній роботі з попередження та подолання труднощів засвоєння писемного мовлення у школярів із тяжкими вадами мовлення. *Дефектологія*. 2005. № 2. С. 73-80.
108. Чередніченко Н.В. Формування фонетико-графічної грамотності у молодших школярів із порушенням мовленнєвого розвитку в умовах корекційного навчання: навчально-методичний посібник. К.: ДІА, 2016. 212 с.
109. Чередніченко Н.В., Курбатова А.І. Формування графічної навички письма у дітей із різними вадами мовлення в умовах корекційного навчання. Навчально-методичний посібник. К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. 271 с.
110. Чередніченко Н.В., Пелешенко О.С. До проблеми засвоєння основ фонетики і графіки молодшими школярами із порушеннями писемного мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова* Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб.наукових праць .К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. №.21. С.298-302.
111. Шеремет М.К., Пахомова Н.Г. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі: навч.-метод. Посібник. Київ: Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, 2009. 137 с.

112. Шульженко Д.І. Методологія інклюзивної форми освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, 2017. Вип. 33. С. 107- 117.